

Psychologie duševního vývoje

PedF MU, jaro 2015
Mgr. Tomáš Kohoutek, Ph.D.
kohoutek.t@gmail.com

Vývoj

- Fylogeneze
- Antropogeneze
- Kulturní geneze
- **Ontogeneze** – typicky těžiště zájmu vývojové psychologie (předchozí lze však těžko pominout)
- Aktuální geneze

Fylogeneze, antropogeneze

Antropogeneze – změny kontextu života člověka

- 1 milion let žil člověk jako lovec a sběrač
- 400 tisíc let umí rozdělat a udržovat oheň
- 100 tisíc let vyrábí a používá nástroje

- 10 tisíc let se věnuje zemědělství
- 1 tisíc let žije ve městech
- asi 25 let používá na PdF počítače

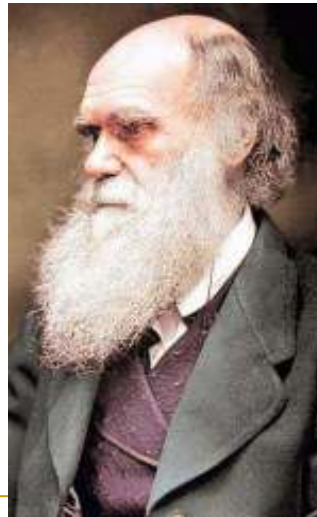
Zdroje vývojově psychologického uvažování – odkazy k fylogenezi (evoluční biologie)

Počátek tohoto směru uvažování Ch. Darwin (1859) : evoluční vývoj je organizován podle dvou základních kritérií:

- **Přežití**
- **Reprodukce**

Důraz se klade na adaptaci

Obecně: Obnovila se „stará“ tradice uvažování o vývoji (do této doby obecně převažovalo pojetí vědy jako normativní/taxonomické)

...

- Vývojový aspekt ale braly v potaz už novověké pedagogické přístupy:
  - J.A.Komenský – periodizace vývoje jako „škol“ (zrození, dětství, chlapectví, jinošství, mladosti, mužnosti a stáří)
- *Uvažování o vývoji jako o podstatné otázce sahá do starověku...*

Předmět a hlavní témata ontogenetické vývojové ps.

- Zkoumání **souvislostí a pravidel vývojových změn** i jejich dynamiky v jednotlivých oblastech psychiky i celku osobnosti
- Změny
  - kvantitativní i kvalitativní
  - plynulé i prostřednictvím skoků
  - nárůst, úbytek i změna (vše je vývoj!)
  - vznik, rozvoj a proměny psychických procesů i vlastností

Ontogenetická psychologie: základní

cíle oboru (dle Langmeiera a Krejčířové, 1998)

- **Popsat vývojové změny** (už popis ale bývá organizovaný, ovlivněný teorií)
- **Odvodit určité obecné zákonitosti** (vývoj každého jedince ale může být natolik individuální, že nomotetický přístup nemusí postačovat)
- **Vytvořit co možno jednotnou teorii**, umožnit posuzování a předvídání; žádná současná teorie nevysvětluje vývoj v úplnosti – často se zaměřují buď na některý aspekt vývoje (kognitivní, emoční, sociální) nebo na vývojová období (popř. jejich periodizaci)

Teorie vývoje tedy vysvětlují:

- *Faktory podmiňující vývoj a určující jeho průběh*
- *Znaky jednotlivých etap vývoje*
- *Individuální rozdíly v duševním vývoji a jejich podmíněnost*

Různé důrazy ontogenetických teorií

- Důraz na periodizaci, celoživotní vývoj v nejširším pojetí vs. Důraz na některé aspekty vývoje (kognitivní, emoční, psychosociální...)
- Důraz na popis stádií vs. důraz na „logiku“ vývoje a změn
- „genotyp“ vs. „fenotyp“, „nature“ x „nurture“, vrozené a získané, zrání a učení
- (nomotetický vs. idiografický přístup)
- Zvláštní význam: sociální aspekt, „intersubjektivní“ aspekty vývoje ... (pozn.: pojetí se mohou doplňovat a mohou být i konkurenční)

Oblasti vývoje

- **Biosociální vývoj**
  - tělesný vývoj a jeho podmínky
- **Kognitivní vývoj**
  - všechny poznávací procesy (zpracování informací, myšlení, rozhodování, učení)
- **Psychosociální vývoj**
  - způsoby prožívání osobnostních a sociálních charakteristik, rolí, vztahů a sociálních pozic

Činitelé vývoje

- **Dědičnost**
  - genotyp
    - partnerský výběr (pozitivní / negativní selektivita)
  - fenotyp (*genotyp + prostředí*)
  - nemusí se v průběhu vývoje pojevovat konstantně (větší vliv v počátečních a konečných fázích vývoje)
- **Prostředí**
  - s dědičností ve vzájemné interakci

Prostředí

Ovlivňuje povahu interakcí s okolím, člověk musí projevit nějakou aktivitu v procesu učení (např. Piaget)

- Fyzické prostředí
- Sociokulturní prostředí
socializační činitelé
  - společnost, kultura
  - aktuální sociální kontext
    - sociální vrstva
    - primární (malá) sociální skupina = rodina

Východiska periodizací – vývojové mezníky

- Signalizují výraznější proměnu některé ze složek vývoje, častěji ale kumulaci změn
  - **Biologické** (růst, dozrávání CNS, změny motoriky, hormonálně řízené změny)
  - **Psychické** (změny mentální kapacity, změny dané učením, změny sebepojetí)
  - **Sociální** (vymezení nové role, „přechodové rituály“)
- *Příklad kumulace změn: zralost k nástupu školní docházky*

Periodizace psychického vývoje - východiska

- **Psychický vývoj je:**
  - **Zákonný proces**, posloupnost navazujících fází; pořadí je typické, neměnné (určující je především zrání)
  - **Celistvý proces**, zahrnuje složky somatické, psychické i sociální a jejich interakce
  - **Kontinuum postupných proměn**; diferenciací a integrací procesů a vlastností vede ke vzniku kvalitativně nových forem, které opět mění povahu interakce a stimulují další vývoj
    - **X**
  - **Nebývá zcela plynulý** a rovnoměrný; lze rozpoznat přípravné fáze, období latence a kumulaci změn – vývojové skoky
  - **Je individuálně specifický** – obecné zákonitosti „platí“ pouze rámcově

(dle Vágnerová, 2005, s. 30-31)

Význam vývojových teorií

- vývojové teorie poskytují „nezbytný pojmový nástroj, který pomáhá pochopit vztah mezi příčinami (vnitřními faktory, podmínkami uvnitř organismu a vnějšími podmínkami, vlivy prostředí) a následky v průběhu ontogeneze (vývoj schopností, emocí, morálních postojů).“
- **využití v mnoha humanitních disciplínách – nejen v psychologii (vedení terapie, popř. poradenského rozhovoru se zřetelem k etapě vývoje, ve které se klient nachází, specifika psychodiagnostiky dětí), ale i v profesích nepsychologických (lékaři, učitelé, výchovní poradci, sociální pracovníci)**

Metody vývojové psychologie

- Přirozeně: pozorování, rozhovor; vývojové škály, testy schopností; experimentální metody
- Výzkum: **longitudinální, průřezové a smíšené studie** (!!pozor na vliv „kohortové zkušenosti“ – viz ontogeneze a sociální historie/antropogeneze)
- **Anamnestický a katamnestický přístup**
- **Srovnávací studie** jednovaječných dvojčat (s ohledem na vliv dědičnosti a prostředí)
- Osoby v **extrémních vývojových podmínkách** (tzv. „vlčí děti“)

Longitudinální (dlouhodobý) a průřezový (příčný - cross sectional) výzkum

- Zachycení proměny psychických procesů a vlastností
  - **průřezové studie**
    - srovnání více věkových skupin (kohort)
      - SAHA <http://bit.ly/1eOMFhQ>
  - **longitudinální studie**
    - dlouhodobé sledování jedné skupiny (kohorty)
      - ELSPAC (<http://www.elspac.cz/>) – psychologická část na FSS <http://ivdmr.fss.muni.cz>
      - Pražská skupina školní etnografie <http://bit.ly/1eOQ28z>

Základní literatura

■ Učebnice

- Vágnerová, M. (2012): *Vývojová psychologie – dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M. (2000): *Vývojová psychologie*. Dětství, dospělost a stáří. Praha: Portál.
- Langmeier, J., Krejčířová, D. (1998, 2006): *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.

■ ...a další (monografie)

- Matějček, Z., Langmeier, J. (1986): *Počátky našeho duševního života*. Praha: Panorama.
- Macek, P. (1999, 2003): *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál. (...atd.)

Další zdroje informací

■ Odborné časopisy

- Psychológia a patopsychologia dieťaťa, Pedagogika, Studia paedagogica, Orbis Scholae, Pedagogická orientace...

■ Populární zdroje

- ...od Učitelských novin po denní tisk

■ Elektronické zdroje dostupné prostřednictvím knihovny PedF MU <http://www.ped.muni.cz/wlib/> (důležitá např. EBRARY Education)

■ Další odkazy viz *Informační služby* na webu PedF

■ Studijní materiály předmětu

Organizační poznámky: ukončení - zkouška

- Bude formou písemného testu (zadání jednotné pro všechny skupiny)
- Zkoušku z psychologie duševního vývoje je možno vykonat
  - u vedoucích seminářů (preferováno)
  - u přednášejícího

Organizační poznámky: semináře

Forma práce: projektová výuka; skupinová práce; mikroprojekt výzkumného charakteru

(Pozor! Nelze nahrazovat semináře s jinou skupinou – pracuje na něčem jiném než Vy)

Téma, vycházející z látky, probírané v předmětu si volíte sami s ohledem na zájmy, obor studia, invenci... téma je třeba vymezit přiměřeně úzce

Při zpracování je třeba vycházet z odborné literatury

Podrobnosti k formě a obsahu seminární práce viz [stránky Katedry psychologie PedF MU](#)

V případě, že bude seminární úkol velmi dobře zpracován, může vyučující udělit až 3 „bonusové“ body, které se ~~budou připočítávat k bodům za výsledky zkouškového testu.~~

Děkuji za pozornost!
